

De restauratie van de Sint-Janskathedraal 's Hertogenbosch Werkbezoek Icomos-Vlaanderen-Brussel / Icomos Nederland op 7 mei 2004

Karel BREDA

KORTE BOUWGESCHIEDENIS SINT-JANSKATHEDRAAL

In 1380 werd begonnen met de bouw van de gotische kerk van Sint-Jan, ter vervanging van de romaanse kerk, onder leiding van bouwmeester Willem van Kassel. Bij diens dood in 1425 waren reeds het hoogkoor, de kooromgang en straalkapellen voltooid. De bouw van het noorder- en het zuidertransept ving aan in het begin van de 15de eeuw, maar werd pas op het einde van de eeuw voltooid. Vanaf 1480 werd aan de noordelijke zijbeuken, het schip en de zuidelijke zijbeuken gewerkt, onder leiding van bouwmeester Alart Duhamel. In deze periode wordt ook de kapel aan de noordzijde van het koor naar zijn ontwerp verbouwd in laatgotische stijl en werd de nog bestaande romaanse toren van rond 1260 verhoogd met twee verdiepingen in gotische stijl. Ook werden allerlei aanbouwen voorzien, waaronder de Gerfkamer. Onder leiding van bouwmeester Jan Heyns werden in het begin van de 16de eeuw, de luchtbogen afgewerkt met kleine, gesculpteerde figuurtjes. In de jaren 1520 werden schip en zijbeuken afgewerkt en werd de middentoren uitgevoerd in hout en lood. Het interieur van de kerk werd zwaar beschadigd tijdens de beeldenstorm van 1566. De laatgotische koorbanken (vermoedelijk 1430-1460), de doopvont (1492), het gedraaide baldakijn (vermoedelijk 15de eeuw) en het Mariabeeld (1280-1320) bleven bewaard. In 1584 veroorzaakte een blikseminslag in de middentoren een zware brand. De toren werd niet meer heropgebouwd, maar vervangen door een koepel. Het herstelwerk van de kerk werd pas voltooid in 1622. In deze periode wordt ook het monumentale orgel geplaatst en wordt het koor voorzien van een monumentaal oksaal en hoofdaltaar in renaissance-stijl.

Van 1629 tot 1813 werd de kerk gebruikt als gebedshuis voor de gereformeerden. Wanneer de kerk terug katholiek werd in de 19de eeuw, werden al snel plannen gemaakt voor de restauratie. In 1860 begon deze met het herstel van het noordertransept onder leiding van Stephen L. Veneman. Om de gotische eenheid van het interieur te herstellen, werden oksaal en altaar verwijderd. Het zuidertransept, dat in 1584 zwaar beschadigd werd door de brand, kreeg een nieuwe beschildering, eikenhouten deuren en een venster in de geveltop. Ook de beschadigde gewelven van het schip werden opnieuw beschilderd. Naast het plaatsen van een neogotisch altaar, werd de kerk overvloedig gedecoreerd met neogotische heiligenbeelden.

De restauratie werd pas voltooid in 1985. Reeds in 1990 bleek de steen aan de noord- en oostzijde van de kerk dermate verweerd dat een nieuwe restauratie zich opdroeg.

SINT-JAN TELT 33 SOORTEN NATUURSTEEN

Het werkbezoek van 7 mei 2004 aan de restauratie van de Sint-Jan sluit naadloos aan op de Camerman –wandeling, georganiseerd in 2003 door Icomos-Vlaanderen. Er werd vastgesteld dat in recente restauraties geen of alleszins té weinig aandacht werd geschonken aan de problematische gevolgen die een minder geschikte restauratiesteen op termijn veroorzaakt.

Vermits tijdens de recente restauratiecampagnes van de Sint-Janskathedraal reeds 33 steensoorten werden gerepertorieerd, blijft ook hier de keuze van de natuursteen voor hoofdbrekens zorgen.

Rond 1930 dachten de restauratiewerkers het ei van Columbus te hebben gevonden in Hasentopfler, een variant van Ettringer tufsteen, geklonterde vulkaanas uit Duitsland. Duitse tufsteen is al eeuwen gebruikt voor Romeinse en middeleeuwse gebouwen, waaronder ook de oudste delen van de Sint-Jan. De bekleding van de Sacramentskapel en de Gerfkamer is zeventig jaar geleden door een minderwaardige soort Hasentopfler vervangen met desastreuze gevolgen voor het fijne beeldhouwwerk.

Er is gewerkt met drie hoofdsoorten: tuf, kalk en zandsteen, in die volgorde. Waarbij het aandeel zandsteen relatief klein is. In kleinere hoeveelheden is ook mergel, trachiet en bazaltlava voor de Sint-Jan gebruikt.

De keuze voor de steensoort hing af van verwachte duurzaamheid, kleur en het gebruiksgemak voor steen- en beeldhouwers. Aan steen voor fijn beeldhouwwerk worden weer hogere eisen gesteld dan aan de grote blokken waarmee de in baksteen opgetrokken Sint-Jan wordt bekleed. Maar ook het 'leeg raken' van steengroeven en vervoersmogelijkheden speelden een rol. De steen kwam over het water vanuit Duitsland, België en Frankrijk naar Den Bosch.

Bij de tweede grote restauratie (in de jaren tussen 1961-1985) is veel gebruik gemaakt van het Italiaanse Peperino Duro, een soort tufsteen.

Momenteel worden twee tufsteensoorten toegepast, Weiberner en Römer, maar vooral kalksteen uit het Engelse Portland, een schiereilandje in het Kanaal.

Voor Portland (ter vervanging van de Ettringer tufsteen) is bij de restauratie van de Sacramentskapel gekozen, omdat deze steensoort uiterlijk veel lijkt op de oorspronkelijke Belgische kalksteen. Geleidelijk wordt

terug overgestapt op tufsteen om de straalkapellen te restaureren.

Het restauratieteam onderzoekt nu de staat van een partij Römertuf uit een groeve in de buurt van Koblenz, die dezelfde kwaliteit zou hebben als de tuf uit de bouwtijd. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van Weiberner tufsteen.

Niet altijd wordt verweerd beeldhouwwerk vervangen door uit nieuwe steen gehakte figuren, maar geïmpregneerd met kunsthars, volgens de in het Duitse Bamberg ontwikkelde Ibach-methode. Een werfbezoek onder leiding van bouwhistoricus Ronald Glaudemans zal dan ook aanleiding geven tot een diepgaande en verrijkende discussie.

PROGRAMMA 7 Mei 2004:

Aankomst 10u30 : 's Hertogenbosch, St-Jansmuseum De Bouwloods, Torenstraat 16, (centrum van de stad, rechttegenover de kerk)

Uiteenzetting restauratieproblematiek door bouwhistoricus Ronald Glaudemans met rondleiding in de Bouwloods . Het bezoek aan het als restauratiemuseum uitgebouwd 'lapidarium' is op zich reeds de moeite waard.

11u30 tot 13u : bezoek restauratiewerf o.l.v. restauratie-team

13u - 14u : vrije lunch

14u - : bezoek aan de St-Janskathedraal kerk, St-Janstoren, kerkschatten etc...

Kostprijs: er zijn buiten het eigen vervoer geen kosten verbonden aan dit bezoek

Vervoer: naar ieders mogelijkheden

Inschrijving vóór 3 mei 2004 via het secretariaat van Icomos-Vlaanderen (b.pecheur@origin-bgroup.be)

Teksten gebaseerd op informatie van de volgende websites:

www.sint-jan.nl; www.stilleomgang.nl/sintjan.htm; Archief Brabants Dagblad (5-2-2004) www.sint-jan.nl en op informatie verkregen van Harry Boekweit en Ronald Glaudemans, waarvoor dank.

Foto: Karel Breda, Wimberg Koor Noordzijde dd. 2003